

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

NYTT LAND: Ekspedisjonens sledeturer utforsket et gigantisk område ved Ellesmere Island nord i Canada. (Fra Hegge s bok, 1996.)

Våre ti viktigste polarekspedisjoner

I Nansen-Amundsen-året 2011 kårer Nordlys og Norsk Polarinstitutt de ti viktigste norske polarekspedisjonene. I en serie over ni uker vil vi presentere de ulike ekspedisjonene, som en jury av eksperter har valgt ut.

8

I DAG NR.

SVERDRUPS FERD MED «FRAM» 1898-1902

JURYEN: Fra v. professor Robert Marc Friedman, polarekspert Olav Orheim, ekspedisjonsdeltaker Liv Arnesen, polarhistoriker Harald Dag Jølle (leder) og polarhistoriker Susan Barr.

JURYENS BEGRUNNELSE

Otto Sverdrups ekspedisjon med «Fram» fra 1898–1902 gikk til Nordvest-Grønland og øyene nord for Øst-Canada.

Et område på ca. 150 000 km ble kartlagt, med ski og hundesleder, og det ble samlet et stort vitenskapelig materiale.

Ekspedisjonen skapte ikke samme entusiasme som andre i samtiden, blant annet fordi Otto Sverdrup ikke hadde talent som formidler. De vitenskapelige ringvirkningene ble også relativt beskjedne.

Ekspedisjonen er uansett en av de store, klassiske polarbedriftene, ledet av en av de store pionerene: Otto Sverdrup.

TIDLIGERE PRESENTERT:

Nr. 9: Antarktis 1949-1952 (22.10)
Nr. 10: Nordpolen 1990 (14.10)

Som i onde

DEPRESJONER: Fire år i isen slet hardt på mennenes sinn. Legen Johan Svendsen (under klokka) begikk selvmord.

LØRDAG REPORTASJESERIE

Tekst: Asbjørn Jaklin

Legen skjøt seg når de trengte ham som mest. Snart var ytterligere en mann død. Ekspedisjonen var som hjemsoekt av onde makter.

ELLESMERE ISLAND JUNI 1899. Norges stolte ekspedisjonsfartøy «Fram» ligger innefrosset i isen vest for Grønland. Ekspedisjonens leder, Otto Sverdrup, har vært ute på en flere døgns lang sledetur med godt utbytte; vellykket jakt og interessante botaniske funn.

Nå haster Sverdrup tilbake, i regn og sludd, til sin midlertidige leir sammen med geologen Per Schei og den svenske botanikeren Herman Simmons. I et telt i leiren oppholder ekspedisjonens lege, Johan Svendsen seg. Han har vært alene i fire døgn.

Sverdrup har en stund vært bekymret for legen. Svendsen skulle egentlig ha vært sammen med de andre tre, men hadde klaget over smerter. Snøblindhet, kanskje? Legen hadde også snakket engstelig om alle sykdommer som kunne ramme ham i isødet.

Legen hadde insistert på å bli i teltet. Litt småarbeid i leiren ville gjøre ham godt, mente han.

IDET SVERDRUP NÆRMER seg teltet som førstemann, ser han doktor Svendsen utenfor. I samme øyeblikk ser han at legen slår ut med armene og faller om.

Det blåser kraftig, vinden uler og demper all lyd. Da Sverdrup når helt fram til legen, ser han at han har skutt seg gjennom hodet.

De finner legens dagboknotater. Der skriver han at han har overvurdert seg selv og at det vil være best for ekspedisjonens om den blir kvitt ham. Det viser seg også at legen har forsynt seg av morfinbeholdningen. Kombinasjonen av misbruk, depresjon og arktisk isolasjon ble dødelig.

Det er intet Sverdrup kan gjøre, medisinsk sett. Han kan bare håpe at selvmordet ikke sprer en altfor mistrøstig stemning blant mannskapet. For resten av tiden i isen, kanskje flere år, må de klare seg uten medisinsk ekspertise.

LEGEHJELP KUNNE DE trengt allerede tre måneder senere. En stygg hoste, med spor av blod i slimet, sprer seg blant mannskapet. Flere får åndenød, smerter i brystet og hovne ben.

En slags lungebetennelse? Sikre er de ikke. Verst går det ut over den 27 år gamle fyrbøteren og altnuligmannen Ove Braskerud fra Solør. Botanikeren Simmons prøver å være en slags reservelege, men kan ikke gjøre annet enn å gi den stakars fyrbøteren kinin mot feberen og noe å sove på.

1. oktober 1899 finner de Braskerud død i lugaren.

«Det var som vi var kommet i onde makters vold», skrev Sverdrup etter de to dødsfallene. Han la til:

«Og den anstundende polarnatt med sin kulde og sitt knugende mørke skulle heller ikke gjøre sinnet lysere, især da vi

FASTFROSSET: Otto Sverdrup, sønn av en bonde fra Bindalen i Nordland,

etter doktors død følte oss forsvarsløse mot enhver sykdom. Snart var der ytterst få av os, som ikke innbilte seg at han feilte noe.»

KANSKJE VAR DET en trøst at de 16 om bord allerede var sikret ære og berømmelse. Nasjonen øyne var rettet mot dem og landets rikeste menn, bryggeri brødrene Amund og Ellef Ringnes og Axel Heiberg, støttet opp med penger. De ville helt sikkert bli voldsomt hyllet når de kom hjem. Hvis de kom hjem.

«Fram» forlot Kristiania 24. juni 1898. Sjøsyken herjer fælt. Planen var å seile så langt nordover som mulig langs vestkysten av Grønland for å utforske ukjent land.

Det var aller mest en vitenskapelig ekspedisjon, selv om det eksisterte vage planer om et framstøt mot Nordpolen.

e makters vold

ledet «Fram»s andre ferd til områdene rundt Ellesmere Island vest for Grønland i årene 1898-1902. Det var lenge usikkert om «Fram» ville slippe løs av isen.

Alle foto: Norsk Polarinstitutt.

« Han er den største tosk solen har skinnet på og den største lus av et mannfolk.

Ekspedisjonsleder Otto Sverdrup irriterer seg over en av sine undersåtter

Hovedhensikten var å frariste Grønland sine dypfrosne hemmeligheter. Geologen Per Schei, botanikeren Herman Simons, kartografen Gunnar Isachsen og zoologen Edvard Bay fra Danmark brakte med seg instrumenter og stabler med notabøker.

Men vitenskapsfolkene hadde ikke klart seg lenge i isødet

uten kompetansen til besetningen der blant andre altmuligmann og førstemasjinst Karl Olsen fra Tromsø og polar kokken Adolf Henrik Lindstrøm fra Hammerfest inngikk.

Olsen var den hendigste mannen om bord. Han konstruerte et alt-i-ett kokekar som både kokte mat og smeltet snø, forbedret primusene og distansemåleren.

PLANEN OM Å utforske Grønlands nordligste del måtte etter kort tid forkastes. Isforholdene i Kane Bassin, et havstykke vest for Grønland, var vanskelige og tvang Sverdrup til å overvintre der. Han måtte også legge om planene og satse på en utforskning lenger sør.

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

Peder har i dag tatt kroppsbad og skiftet klær. Han har ikke vasket kroppen siden han forlot Tromsø.

Otto Sverdrup om Peder Hendriksen, etter halvannet år i isen

◀◀ Sverdrup legger «Fram» til for vinteren i Smith Sound, like vest for den digre polarøya Ellesmere Island. Øya er 200 000 kvadratkilometer, nesten to tredeler av Norges areal, og for det meste utforsket. Det blir denne øya – ikke Grønland – som blir ekspedisjonens mål.

I OKTOBER 1898 er Sverdrup ute på en av sine mange sleddeturer for å utforske øya, da han uventet får øye på en annen hundeslede. Hvem kan det være? Det bor jo ingen inuitter her.

Mannen som nærmer seg er den amerikanske polarforskeren Robert Peary som senere skulle bli den første til å nå Nordpolen. Pearys skips «Windward» ligger lenger nord.

Sverdrup tar av seg votten for å hilse. Peary beholder sin på. Han misliker åpenbart nordmennenes inntreden i «sin» del av Arktis og ser «Fram» som en framskutt base for et framstøt mot Nordpolen. Senere nekter Peary å ta imot post fra «Fram» før han drar sørover.

Denne kvasse konfrontasjonen, sammen med vanskelig is, kan ha bidratt til at Sverdrup ombestemmer seg og senere fører «Fram» sørvestover, til sørkysten av Ellesmere Island.

DEN FØRSTE VINTEREN blir ei slags læretid. Vitenskapsmennene farer omkring med sleder og besetningen drar på jakt. Mennene foretrekker moskusjøtt og isbjørnbiff. Hundene får hvalross og sel.

Vintermånedene i stummende mørke går greit, bortsett fra at geologen Per Schei må amputere fem tær etter en sleddetur i minus 40.

Legens selvmord sommeren 1899 sjokkerer mannskapet. Det samme gjør Braskeruds dødsfall. En følelse av tungt skjebnefellesskap brer seg.

STADIGE UHELLSKJER, om det nå skyldes onde makter eller ei. Den blide finnmarkingen i byssa, Adolf Henrik Lindstrøm, er i en periode i dårlig humør. Han har utviklet en verkebyll etter at han trakk på en rusten spiker. Heldigvis kvikner kokken til igjen etter at Sverdrup har skjært bort puss og elendighet med kniv.

Tromsøværingen Karl Olsen er også uheldig. Han faller stygt på isen under hundekjøring og slår skulderen av ledd. Kollegaene blir fortvilt i den avdøde legens bøker, men er usikre på prosedyren. For å skåne pasienten bestemmer de seg for å gi ham en skikkelig rus. Olsen serveres 12 glass nafta utspedd med vann og en halv flaske konjakk.

Da Olsen er passe full, tar de tak. Første forsøk går ikke, men på andre får de skulderen å plass. Olsen ler og synes det er stor stas. De må sette vakt i lugaren så han ikke skal virre rundt i fylla og skade skuldra igjen.

ETTER TO VINTRE innefrosset, innfører Sverdrup streng rasjonering, både av parafin og proviant.

Tiltaket fører til en hard og langvarig konflikt med Lindstrøm som vet hvor mye god mat – for ikke å snakke om litt brennevin – har å si for trivselen i et fartøy der folk trækker tett innpå hverandre i månedsvis.

Forholdet mellom Sverdrup og Lindstrøm blir stadig mer anstrengt. Sverdrup irriterer seg over stadig flere av mannskapene. Bare geologen Schei holder mål, mener han.

ETTER DE PLANLAGTE tre år, skal «Fram» hjem sommeren 1991. Men Gåsefjorden, der fartøyet ligger, vender rett sørover. En vedvarende sønnvind pakker fjorden full av is.

8. august fyller de vann på dampkjelene og gjør seg klar til å gå. De prøver å sprengte seg en råk, men ladningene biter ikke på isen. 13. august kommer frosten.

«Det er da pokkeren hvor ulykken er etter oss på alle måter,» skriver Sverdrup i dagboka.

3. september gir han ordre om å slukke under dampkjelene. De må bli en vinter til.

KAN VITENKE oss effekten av ordren? De har vært borte i tre år fra sine kjære, uten noen slags form for kontakt. Når de nå starter på fjerde året, vil de der hjemme tro det verste.

At stemningen er trykket, er et for svakt uttrykk. Depresjoner begynner å melde seg.

23. september havner Karl Olsen og Edvard Bay i slagsmål. To mann, Bay og Simons vil bare spise og ligge på

FORSYNINGER: Ferskt kjøtt holdt skjørbuken unna. Gunnar Isachsen flår isbjørn.

UTENDØRS: Sommerstid sto praktiske gjøremål i kø. Jacob Nødtvedt (t.v) og Peder Hendriksen i smia.

senga. De vil ikke ut, vil ikke mosjonere, de vil ingenting.

Sverdrups nestkommanderende, Victor Baumann, blir innblandet i stadig flere krangler. En merkelig organisering av ekspedisjonen må ta en del av skylda. Vitenskapsmennene er ikke underlagt Sverdrup, men styres av styrmennene Baumann og Oluf Raanes. Det fører til stadige konflikter, blant annet når vitenskapsmennene unndrar seg ordre om praktiske gjøremål på fartøyet.

Heldigvis er det vilt nok å skyte. De mangler ikke mat, selv om det er den samme, dag ut og dag inn, uke etter uke. Kaffe og tobakk er det verre med.

SVERDRUP HOLDER STILEN. Våren 1902 er han på farten igjen og når med hundeslede fram til ekspedisjonens nordligste punkt, nordvestspissen av Ellesmere Island. Da han og geologen Schei snur sleden sørover er de på 81 grader 41 minutter, mer enn 550 kilometer fra «Fram».

Kartleggingen i de fire årene har vært formidabel. Et område på hele 150 000 kvadratkilometer er dokumentert. Vitenskapsmennene har også samlet et rikt materiale.

Sverdrup har kalt opp en rekke øyer etter sine sponsorer og seg selv. Han har også annektert store landområder på vegne av Norge. Senere blir han skuffet over at Norge ikke følger opp kravet. Området tilfaller Canada.

TILBAKE FRA SLEDETUREN, etter 77 dager, finner Sverdrup mye å glede seg over. Fartøyet er i god stand og mennene er i god form og ved godt humør. En lang stripe av grus er lagt ut på isen for å hjelpe til med tiningen.

6. august 1902 kommer «Fram» endelig fri av isen. Sverdrup og hans menn kan ta fatt på hjemreisen og se fram til ære og berømmelse. To menn blir igjen i isødet, begravd på sjøfolks vis gjennom et hull i isen.

Kilder:

Sverdrup, Otto: Nyt land. Fire aar i arktiske egne. 1903.
Næss, Atle: De tre store. Norsk polarhistorie, bind 1. 2004.
Hegge, Per Egil: Otto Sverdrup. Aldri rådløs. 1996.
Nettstedet polarhistorie.no

TELLIV: Besetningsmedlemmet, tidligere harpuner, Peder Leonard

Hendriksen ligger i teltet og nyter en pipe til morgenkaffen. På dette tidspunktet var det fortsatt rikelig med kaffe og tobakk.

BRANN: I mai 1900 brøt det ut brann i «Fram». Et brennende sotflak fra byssa antente et stort seil som var spent opp på dekk. På dekk lå også seilduksjakker, innsatt med parafin. De brant livlig. Seilene til storriggen brant opp. Storbommen, gaffelen og alt løpende tauverk gikk også med. Selve skroget fikk ingen nevneverdig skade, heller ikke masten. Kruttlageret ble berget i siste øyeblikk. Heldigvis var været så mildt at det lå vanddammer på isen slik at mannskapet hadde vann å slokke med.

Ledet av landets tauseste mann

Han regnes som en av Norges tre store polarforskere, men stiller fullstendig i skyggen av Nansen og Amundsen. Litt av skylda må han ta selv.

Otto Sverdrup ble født i Bindal i Nordland 31. oktober 1854. Han vokste opp på familiegården Horstad gård i Åbygda og var nest eldst av ti søsken.

Det sies at morfaren lærte Otto og broren å svømme ved å ro dem ut på Bindalsfjorden og kaste dem i vannet. Slik får man motivasjon til å lære nye ferdigheter!

Som tiåring skal Otto ha fått sitt første gevær og som 14-åring skal han ha skutt sin første bjørn. 17 år gammel dro han til sjøs, i utenriksfart. Han kom hjem og tok styrmanns- og skipsførereksamen.

Fridtjof Nansen hyret Sverdrup inn som ekspedisjonsdeltaker da han ville krysse Grønland. Sverdrup var også rådgiver da «Fram» ble bygd og var deltaker på fartøyets første ferd over Polhavet.

I 1898 lånte Sverdrup «Fram» på oppfordring fra Nansen. Nå ble han selv ekspedisjonens leder.

Ferden med «Fram» i årene 1898-1902 kartlagte store områder og samlet mye vitenskapelig materiale. Den regnes som en av de store ekspedisjonene. Hvorfor ble ikke entusiasmen like stor som da Nansen og Amundsen gjorde sine bragder?

SJENERT: Otto Sverdrup ble født i Bindal i Nordland.

Forklaringen ligger mye i Otto Sverdrups personlighet. Han så med skrekk på å måtte bestige en talerstol. Han var en sjenert, taus og praktisk orientert mann, som giftet seg med en like taus kvinne, Gretha Engelschiøn. «Norges tauseste mann,» hevdet en av hans undersåtter. Av og til var han imidlertid munter og pratsom.

Med et så lite karismatisk vesen var Sverdrup ubrukelig som PR-agent. Også som leder var han stillfaren, han unngikk konfrontasjoner, men var respektert blant sine menn, selv om han aldri fikk skikkelig grep om karerene på «Fram». Sverdrup døde i 1930.